

МЕТОДИКА ДЕРЖАВНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Запропоновано методика державної експертизи вищих навчальних закладів. Розробити відповідні управлінські рішення на рівні вищого навчального закладу.

Ключові слова: державне управління, інтеграція, європейський освітній простір, методика, вищий навчальний заклад, процес, реформування.

Предложена методика государственной экспертизы высших учебных заведений. Разработать соответствующие управленческие решения на уровне высшего учебного заведения.

Ключевые слова: государственное управление, интеграция, европейское образовательное пространство, методика, высшее учебное заведение, процесс, реформирование.

The method of state examination of higher educational establishments is suggested. To develop the proper administrative decisions at the level of higher educational establishment.

Key words: state administration, integration, European educational space, methodology, higher education establishment, process, reformation.

Актуальність проблеми. Сьогодні в широких колах громадськості та державно-політичних колах все більше обговорюється тема рейтингу ВНЗ залежно від їхніх досягнень у підготовці фахівців. Прихильники рейтингової системи вважають це одним із головних ланцюгів кооперації академічного співтовариства з роботодавцями. Будь-які починання в галузі рейтингів академічної якості неминуче натрапляють на складнощі, пов'язані з необхідністю кількісно охарактеризувати комплекс складних процесів, який не має чітких меж, а саме: викладання, навчання і дослідження, ресурси, на яких базуються ці процеси. Крім вирішення методологічних проблем, що виникають на кожному етапі підготовки рейтингу, виникають питання про те, що ранжувати, для кого рейтинг призначений, хто його потенційний споживач, як підвищити достовірність показників і який спосіб перекладу інформації у формат рейтингу є найефективнішим.

Аналіз останніх наукових досліджень.

Пошук ефективних механізмів державного управління реформування вищою освітою, оптимального розподілу повноважень між різними рівнями управління є предметом постійної уваги теоретиків і практиків з державного управління. Серед них слід назвати таких зарубіжних і вітчизняних фахівців, як: Г. Атаманчук, В. Бакуменко, В. Бурга, Д. Дзвінчук, В. Гамаюнов, В. Журавський, М. Карамушка, В. Князев, В. Майборода, С. Майборода, В. Мартиненко, Н. Нижник, О. Поважний, С. Поважний, Д. Табачник, В.Т ертичка, В. Цветков та ін.

Мета роботи:

- запропонувати методика державної експертизи вищих навчальних закладів;
- розробити відповідні управлінські рішення на рівні вищого навчального закладу.

Викладення основного матеріалу дослідження

Основна проблема в оцінці роботи ВНЗ узагалі полягає в тому, що досягнення студента як професійного фахівця можна оцінити тільки через багато років. Однак ми вважаємо, що якість навчального процесу згідно з європейським вектором реформи, а також стратегію подальшого розвитку вищого навчального закладу можна оцінити вже сьогодні. Таку оцінку ми розглядаємо, як об'єктивну необхідність, тому що вона пов'язана з успіхом реалізації євроінтеграційної політики держави в галузі освіти.

Ми запропонували організацію конкурсу на національному рівні на кращі ВНЗ щодо їхнього розвитку на сучасному етапі та представленої програми розвитку щодо інтеграції до європейського освітнього простору. Конкурс (лат. concursus) – це змагання, метою якого є виділити найкращих із числа його учасників [6, с. 205]. Даний конкурс передбачає оцінку представленого євроінтеграційного потенціалу ВНЗ, який подає заявку. У конкурсних документах або апікаційних формах має проводитися розшифровка поняття «євроінтеграційний потенціал ВНЗ». На нашу думку, це поняття є узагальнюючим і передбачає цілеспрямований розвиток вищого навчального закладу в усіх сферах діяльності – освітній, науковій, со-

ціальній та міжнародній у контексті євроінтеграції. Заяви або апіляційні форми мають відображати очікувані зміни в освітній, науковій та інноваційній діяльності ВНЗ, а також у системі керування. Тобто це мають бути реальні стратегії, розроблені на коротко- та довгостроковий період із відповідним ресурсним забезпеченням. Таким чином, у конкурсі може взяти участь ВНЗ будь-якого профілю, масштабу, часу заснування та інших відзнак. Передбачається, що в результаті конкурсу ВНЗ-переможці, (а їх, вважаємо, може бути декілька) отримують грант від держави, розрахований на три роки, який дозволить реалізувати на практиці означену стратегію розвитку з використанням бюджетних коштів в обмежений період. Грантодавцем, на нашу думку, може бути міжнародна організація або створений спонсорський національний фонд, зацікавлений у реалізації освітніх проєктів. Такий фонд організує моніторинг реалізації експертизи, установлює преміальний фонд для переможців. Оператором проведення конкурсу та пошукачем спонсорської установи має стати Міністерство освіти і науки України як центральний орган виконавчої влади, який визначає фінансове забезпечення вищих навчальних закладів.

Усі процеси оцінювання діяльності і розвитку ВНЗ розроблятимуться відповідно до визначених цілей і задач реформи вищої освіти та з урахуванням усіх зацікавлених у реформі сторін. Підготовка вищим навчальним закладом апіляційної форми проводиться як звіт-самооцінка відповідно до визначених критеріїв. Звіт має бути інформативним і аналітичним, із визначенням стратегічних напрямів ефективної освітньої діяльності у контексті державної політики з євроінтеграції України. На цьому етапі самооцінка ВНЗ є ключовою складовою процесу оцінювання і має велике значення саме для навчального закладу, бо забезпечує повний аналіз стратегічного управління в навчальному закладі та сприяє істотним змінам освітнього середовища в ньому. Самооцінка також визначає поточний статус діяльності ВНЗ порівняно з критеріями експертної оцінки.

Для проведення конкурсу треба розробити методіку критеріальної оцінки розвитку вищих навчальних закладів та їхнього потенціалу. Методика заснована на аспектному підході, який передбачає визначення пріоритетних аспектів освітньої діяльності та їх впливу на кінцевий результат. Методика має досить просту технологію реалізації і складається з системи відповідних критеріїв та показників прогресу, завдяки яким будь-який ВНЗ може самостійно оцінити свою готовність до інтеграції до європейського освітнього простору та визначитись за своєю поточною позицією з урахуванням глобальних процесів і тенденцій. Методика включає декілька етапів.

Перший етап пов'язаний із формуванням групи експертів і обліком рівня: їхньої компетентності (ступеня знайомства кожного експерта з методологією і методикою рішення поставленої задачі);

зацікавленості (позитивним ставленням експертів до процедури експертизи); діловитості та об'єктивності.

На цьому етапі слід користуватися евристичними, статистичними, тестовими та документальними методами, застосування яких визначається специфікою вирішуваної експертами задачі.

До експертної групи повинні бути залучені представники професійних експертних організацій, академічних і галузевих установ, бізнесу на рівні керівництва промислових компаній, представники міжнародних освітніх організацій. З ними має бути укладений договір, де буде детально описано про їх особисту відповідальність за результати експертизи. Тут, на нашу думку, є необхідним установлення з боку Міністерства прямих зв'язків з акредитаційними агенціями європейських країн із метою підготовки експертів в освоєнні інструментарію та технології оцінки якості вищої освіти, а також проведення попереднього тренінгу для експертів.

На другому етапі слід розглянути сутність власне поняття «критерій». Воно, як відомо, припускає умову, на підставі якої проводиться оцінка, визначення, вибір або класифікація будь-якого феномена. Критерій – це показник, ознака, на основі якої формується оцінка якості об'єкта або процесу [3, с. 154].

Поліструктурність такого об'єкта, як вищий навчальний заклад, потребує великої кількості критеріїв для оцінки змістовних і організаційних аспектів діяльності ВНЗ, тому критерії потребують певної інтеграції. Під час розробки системи критеріїв необхідно вирішити, що треба оцінювати. Критерії розподіляються за різними принципами, серед яких виділяємо такі групи.

Кількісні та якісні. Кількісні критерії є найбільш розповсюдженими показниками оцінки діяльності ВНЗ. Це прямий та об'єктивний спосіб оцінки, завдяки якому можна оцінити досягнуті результати. До якісних критеріїв відносять сучасність освіти, відповідність змісту освіти вимогам розвитку країни та інтересам особи, що навчається, ступінь реалізації навчальним закладом задач вищої освіти [2, с. 171].

Зовнішні та внутрішні. Зовнішні критерії – це стандарти, нормативи, документи. Внутрішні – це внутрішній моніторинг якості, внутрішня оцінка керівництва ВНЗ [4, с. 125].

Комплексні та прості критерії. Якщо в одному критерії враховується інформація, комбінована в результаті оцінки різних характеристик, то це – комплексний критерій. Якщо оцінюються окремі види діяльності, то дані критерії є простими [1, с. 27].

У процесі розробки критеріїв слід враховувати зарубіжний досвід, особливо європейських країн, адже його узагальнення дає підстави для більш адекватного механізму визначення рівня готовності ВНЗ до діяльності в сучасних умовах. Для зарубіжних систем оцінювання характерним є використання різноманітних шкал та критеріїв, за

допомогою яких здійснюється діагностика всіх видів діяльності ВНЗ, застосування прозорих, заздалегідь відомих методів оцінювання, а також постійне інформування громадськості про результати освітньої діяльності [5, с. 15].

Варто зазначити, що точної та об'єктивної оцінки усіх критеріїв досягти практично неможливо. Це пов'язано з неможливістю чітко зафіксувати і кількісно виміряти деякі характеристики. У запропонованій нами методиці визначення критеріїв оцінки діяльності ВНЗ використана бальна оцінка показників прогресу – від мінімального позитивного (1 бал) до максимального позитивного (10 балів), тобто результати освітньої діяльності в означеному напрямі вимірюються кваліметрично, де будь-якому балу відповідає певний рівень прояву якості.

Третій етап – найскладніший і найбільш відповідальний. Це обумовлено необхідністю введення і достатністю показників за кожним критерієм. Кожний критерій отримує інтегральну якість і розкладається на декілька основних показників, які, у свою чергу, ієрархічно пов'язані та розміщуються за відповідними рівнями. Під час вибору показників доцільно керуватися загальними уявленнями про їхню дієвість (чи дійсно показник характеризує той аспект, який він повинен характеризувати), надійність (чи вільний цей показник від погрішності) і можливість порівняння (чи розуміється показник незалежно від типу програми або ВНЗ).

Під час добору показників слід також оцінити їхню об'єктивність і суб'єктивність. Об'єктивними вважають ті показники, які не залежать від розробників. Наприклад, відношення кількості студентів до чисельності викладачів або кількість книг у бібліотеці два незалежні експерти оцінять однаково. Суб'єктивні показники можуть змінюватися залежно від думки респондента. Наприклад, якість навчальної програми буде відрізнятися привласненою їй оцінкою. Суб'єктивним також буде експертне оцінювання організованості, технологічності, цільовизначеності, плановості освітнього процесу тощо. За інших рівних умов перевага віддається показникам, що описують процес, тобто якість освіти та її результати (наприклад, успішна кар'єра випускників).

Четвертий етап включає розрахунок комплексної інтегральної оцінки діяльності ВНЗ. У нашому випадку такою інтегральною оцінкою виступає оцінка стратегії розвитку ВНЗ у контексті євроінтеграції. Така оцінка може бути отримана шляхом підрахунку показників та оцінки отриманої первісної інформації, представленої в апікаційній формі або заявці.

Кожна заявка окремого ВНЗ має оцінюватися 2-3 незалежними експертами. Експертні висновки пропонується представляти у вигляді опису та бальної оцінки в межах єдиної встановленої шкали. У випадку істотної розбіжності оцінок експертів заявка може бути передана на додаткову експертизу. Крім цього, експерти можуть запросити інформацію у МОН України для підтвердження вірогідності показників, а також здійснювати виїзди на місця для додаткової перевірки. До інструментарію роботи експертів входять апікаційна форма ВНЗ, лист-спостереження та різноманітні анкети для студентів, викладачів, адміністративного складу, ректора ВНЗ. Для досягнення рівноваги між фактами та їх інтерпретацією подана інформація аналізується та перевіряється згідно зі встановленими критеріями. Має бути створене програмне забезпечення для обробки даних.

Необхідно ще раз підкреслити, що ідеєю запропонованого конкурсу має бути не оцінка ВНЗ (бо мається на увазі, що у конкурсі можуть взяти участь різнопрофільні ВНЗ), а його заява про євроінтеграційну програму діяльності, підтверджену потенціалом навчального закладу та визначену стратегією розвитку.

Участь у конкурсі та заповнення апікаційної форми як звіту-самооцінки ґрунтуються на таких засадничих принципах: зацікавленості студентів, викладачів, співробітників ВНЗ та суспільства у цілому в проведенні такого конкурсу; добровільності участі ВНЗ у конкурсі та добровільності і відкритості в поданні даних про свою діяльність, а також згода на їхню експертну оцінку; чіткості, послідовності і прозорості критеріїв та процедур експертизи; об'єктивності із забезпеченням високого рівня професіоналізму та загальною методичною підготовкою експертів.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок у даному напрямі

Підбиваючи підсумок, слід сказати, що участь вищого навчального закладу у конкурсі підтверджується звітом із самооцінки з цілеспрямованого розвитку вищого навчального закладу в усіх сферах діяльності – освітній, науковій, соціальній та міжнародній – у контексті євроінтеграції. Це має бути безпристрасна та об'єктивна інформація про свою освітню діяльність відповідно до отриманих критеріїв. Представлена інформація повинна мати самокритичний та аналітичний характер і використовуватися навчальним закладом не в якості маркетингової акції, а насамперед із метою показати стратегічну позицію ВНЗ, його потенціал для входження до європейського освітнього простору. Передбачається, що весь процес оцінювання в межах конкурсу триватиме від трьох до шести місяців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янчук О. Державна політика незалежної України в галузі освіти / О. Дем'янчук // Нова політика. – 2000. – № 4. – С. 26–29.
2. Колісниченко Н. Відкрита модель вищої освіти як базова в період трансформацій / Н. Колісниченко // Вісн. УАДУ. – 2002. – № 2. – С. 171–172.
3. Освітній менеджмент : навч. посіб. / [за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки]. – К.: Шкільний світ, 2003. – 217 с.

4. Сикорская И. Н. Государственная политика в сфере образовательных интеграционных процессов / И. Н. Сикорская // 36. наук. праць ДонДУУ: «Фінансовий механізм державного управління економікою України»: серія «Державне управління». – Т. V, вип. 37. – Донецьк: Норд-Прес, 2004. – С. 123–132.
5. Табачник Д. Стан та перспективи розвитку освіти в Україні у контексті євронтеграції / Д. Табачник // Вища школа. – 2006. – № 4. – С. 15.
6. Технологія експертизи управління освітнім процесом у загальноосвітньому навчальному закладі: наук.-метод. посіб. / [А. М. Єрмола, Л. Г. Москалець; за ред. А. М. Єрмоли]. – Х.: Пошук, 2000. – 260 с.

Рецензенти: Корецький М. Х. – д.н. з держ.упр., професор;
Драган І. О. – к.н. з держ.упр., с.н.с.

© *Приходько І. П., 2010*

Стаття надійшла до редколегії 05.11.2010 р.